ORDONNANTIËN VAN HET
St. LUCASGILDE TE 's HERTOGENBOSCH

DOOR

MR. W. BEZEMER.

REEDS geruimen tijd bezig met het verzamelen van oude gildebrieven der stad 's Hertogenbosch vond ik ook eenige op het St. Lucasgilde aldaar betrekking hebbende stukken, welke ik aan de redactie van dit tijdschrift ter atzonderlijke plaatsing meende te kunnen aanbieden. Gaarne zou ik tevens eenige historische bijzonderheden over het bedoelde gilde hebben medegedeeld, doch tot mijn spijt konden mijne nasporingen mij die niet verschaffen. Het Bossche Gemeentearchief, hoezeer rijk aan kaarten en ordonnantiën der gilden, bevat echter niet veel wat over de geschiedenis dier corporatiën licht zou kunnen verspreiden; de bibliotheek van het Provinciaal Genootschap bezit een gildeboek en eene verzameling resolutiën van het schildersgilde, doch dateerende uit de 18e eeuw. Mochten er soms in de eene of andere particuliere verzameling nog stukken dienaangaande te vinden zijn, dan houd ik mij voor de mededeeling daarvan ten zeerste aanbevolen.

ORDONNANTIE VAN 5 SEPTEMBER 1546.

Wy JAN VAN BRECHT, ridder, schouteth der stadt van 's Hertogenbossche, ende wy schepenen, geswoiren, raidtslyuden die men noempt ledige luyden, dekenen van den ambachten, een deel der goeder knaepen ende alle die gemeyn stadt van 's Hertogenbossche voirseyt

doen condit eenen yegelijcken, hoe dat wy ter oitmoediger begheerten ende ten nernstigen versuecke van den schilderen, beeltsnyderen, gelaesmaeckeren, boerduerstiekers ende legwerckers hebben geconsenteert ende gewillecort, consenteren ende willecoeren met desen, dat die voirscreven vijff natien voirtaen tot gemeynen oirbaer ende prouffijt van deser stadt sullen wesen een ambacht, ende dat van nu voirtaen bynnen deser stadt niemant en sal moegen exerceren die neringhe ende hanteringhe van der schilderyen, beeltsnyderen, gelaesmaeckeren, borduerstickerye ofte legwerckerye, tensy dat hy ierst ende voirall voir meester van denselven ambachte bynnen deser stadt zall wesen ontfangen, in desen uytgescheyden, dat alle deghene, die bynnen deser stadt tselve ambachte voir meesters gedaen hebben ende tegenwoirdelicken doende zijn, van nu voirtaen voir meesters van denselven ambachte geacht ende gehouden worden.

2. Item en sal nyemandt van den voirscreven ambachte moigen meester worden, hy en zy poorter van deser stadt ende hy en hebbe zyne leerjaeren ende zynen meester voldaan in sulcker weghen, dat zijn meester hem bedancke.
3. Item en sall elck meester mer eenen leerjonghen moegen aennemen, welcke leerjongen sall hem moeten verbynden den tijt van drye jaeren ende daervoir borge stellen, bynnen welcken tijt van drye jaeren die voirscreven meester egeen leerjongens meer en sall moigen aennemen, mer als die ierste jonghen sall twee jaeren geleert hebben, soe sall die meester wel eenen anderen leerjongen moigen aennemen, hierinne uytgescheyden maent- off jaerjongens, die mer en begeren te leeren contrefeyten metter pennen omme andere ambachten te leeren, als goutsmeden off gelaesscryven off dierregelijcken, welcke jongens hieronder nyet en sullen begrepen wesen, ende dat opten peen van sess Carolusgulden, te deylen in drye deelen.
4. Item het innecomen van desen ambachte om meester te worden sall wesen negen Carolusgulden, te deylen in drye deelen, dat een deel voir den heer, dat andere deel voir der stadt, ende dat doirdendeel tot prouffijt van den ambachte.
5. Item sall elck meester noch verbonden wesen tot prouffijt van der stadt te geven een haeckbusse ofte een Philippusgulden daervoir, mer sullen alle meesterssonen, die bynnen deser stadt geboeren zijn oft noch geboren sullen worden, voer meestere int selver ambachte ontfangen worden op haeren wijn ende mits betaelende die voirscreven haeckbusse oft eenen Philippusgulden daervoir.
6. Item sullen alle leerjongens int beghinsel van heuren leerjaeren verbonden wesen tot proffijt van den ambachte te gheven eenen Carolusgulden, welcken gulden men heu corten zall als zy meester worden van denselven ambacht.
7. Item sullen alle schilders verbonden wesen te wercken goede verwen, ende sullen sy egheen schilderye van taverelen moegen wercken dan op goet droege eyckenboert oft wageschot, zijnde elcke verwe ierst gedootverwet ende alsoe op eenen dubbelen grondt, sonder dat sy haer principael olyeverwen opten lynre ofte principael sullen moegen ten iersten opmaecken, mer tselve werck gehouden wesen getrouwelicken te maecken tot heur meesters pryse, ende dat opte peen van drye Carolusgulden, te deylen als boven.
8. Item als de schilders oft stoffeerdere ennich werck aennemen om van olieverwe te maecken, dat men daer egeen watervew voer leveren en zall, ende sullen die schilders gehouden wesen haere verwen te verwercken ende haer werck oprecht ende goet te leveren, ende wat wercken die men verdinght met fynen goude te vergulden, dat men daer egeen gefingeert oft partijt goud noch ander bedroch voir leveren oft aenmaecken en sall, all nae koormeesters pryse, om tselve gebreck te betren, ende noch dairboven opten peen van drie Carolusgulden, te deylen als voir.
9. Item en sall niemant voirtaen binnen deser stadt mogen exerceren het beeltsnyderambacht noch hem onderweynden te maken antijcx oft van gratiscoost dierregelijcken het beeltsnydersambacht aangaende, tensy dat hy is vry van denselven ambachte, ende sullen de beeltsnyders verbonden wesen haer wercken te maecken van goeden houte na meesters pryse.
10. Item sullen de gelaesmaeckers gehouden wesen te wercken ongeschuert loot, waeraff dat het herte dicht ende ongegaet is, ende en sullen egeen werck mogen leveren tensy over

- beyde zyden gefondeert, ende en sullen de gelaesmaeckers egeen ongebacken werck moegen leveren, maer haer werck behoiren te backen tot dattet silver gheel van hem gheeft, noch en sullen egeen Hessens gelass moegen leveren onder Borgoens gelass, ende soe wie in ennige der voirscreven pointen contrarie wordt bevonden, die sal tot elcker reysen bruecken drie Carolusgulden, te deylen in drie deelen.
11. Item als bynnen deser stadt ennich gelass te coope coempt, soo mach een yegelijk van den gelaesmaeckers mede comen deylen, soeverre hy ghelt byleeght ende zijn aenpaert mede betaelt ende in tijts spreekken voir den coop.
 12. Item en sullen egheen borduerstickers onder fijn gout moegen wercken cooper oft Coels gout, oft onder cleyn fijn syde cleyn sadergaren oft andere gelijcke valscheyt mogen mengen, mer gehouden en verbonden wesen alsulcken stoff te leveren gelijk bevoorwaert is, ende dat opten peen ende koer van drie Carolusgulden, te deylen als boven.
 13. Insgelijcx sullen de legwerckers gehouden ende verbonden wesen te wercken goet garen ende goede verwen in haere wercken van tapisseryen, sergyen, clederen oft kustoladeren ende dieregelijcke sonder afsetten, behalven dat se int wit, root, blauwe ende swart wat met verwen sullen moegen helpen soe sulcx tot Bruessele tselve wordt toegelaten, ende anders nyet. Ende als die legwerckers eenich werck hebben aengenomen om van sayette te leveren, en sullen daeronder eggen wullen garen mogen wercken, ende dat opten peen van drye Carolusgulden, te deylen als voer, ende noch dairboven het interest beteren nae koormeesters pryse.
 14. Item en sal niemant contrarie deser charten ende int voorseyde ambacht niet wesende binnen deser stadt om gelt moegen wercken ende zijn werck openbaerlijck mogen vercoopen, ende dat opten peen van drie Carolusgulden te verbeuren tot elcker reysen, hierinne uuytgescheyden die conste van verlychteryen, die well sullen moegen wercken sonder int ambacht te dorven wesen.
 15. Oft oick gebeurden dat dese stadt, kercke oft iemant anders binnen synen huysse oft voir hem selven wouden doen maecken een constelijck ende excellent werck van schilderyen, beeldesnyders oft van ennich van den anderen, ende daertoe binnen deser stadt egeenen experten meester nae zynen appetijt en wist te vynden. sall wel eenen constenaer ende werckgesell van buyten binnen zynen huysse om tselve werck te volmaecken moegen te werck steten, behoudelijcken dat dierselven sulken gemaecten werck voir hem selders zal behouden, ende dieselve constenaer egeen wercken meer om te vercoopen maecken en zal.
 16. Item sal elck meester int syne gehouden wesen zijn werck te maecken ende te leveren nae der famen ende voorwaerden daarvan gemaect, ende oft gebeurden dat ennich meester, naedemael hy een werck aengenomen hadde, tselve werck liet liggen ende ander wercken maecken, ende alsoo tselve werck tot zynen daeghe nyet en leverden ende alsoe die luyden vercoorten, zal deselve daerby gebreck hebbende hem des aen den dekens moegen beclaegen om zijn werck ende ambacht te verbiedene, om niet te moegen wercken dan dat aengenomen werck, ende dat opten peen van drie Carolusgulden, te deylen in dryen als boven, dwelck die dekens van den ambacht gehouden sullen wesen des versocht sijnde van stonden aen te doene, ende dat opten peen van drye ponden payments by hen te verbeuren, te deylen als boven, ende dat zoe dick zy des weygeren.
 17. Item en sall die meester den anderen zijn knechten niet moegen onderhueren opten peen van drie Carolusgulden, te deylen als boven.
 18. Item ofter eenich geschil gereese tusschen eenige parthyen ende den meester aengaende eenighe aengenomen wercken, ende die parthye woude sustineren dat die meester het aengenomen werck nyet vollevert en hadde noch hem nyet gereguleert navolgende der voorwaerden daarvan gemaect, sal men sulcke questien vergelyken by den dekenen van den ambachte ende by twee andere goede meesters oft mannen, die soe by den meestere als parthye daertoe sullen genomen wordden; ende wes men in de waerheyt bevyndt dat tselve werck niet en is vollevert, zal die meester tselver moeten goet doen ende volleveren

oft anders der parthyen zijn interest daarvan beter en na verclaringe van den voirscreven dekenen ende goede mannen. Insgelijcx sullen allen questien, die tusschen den meesteren ende heuren knechten ofte jongens mochten oprysen, gedetermineert worden, ende sall elck verbonden wesen sulcke uuytspraecke te volghen opten peen van drie Carolusgulden, te deylen als voir.

19. Item sall die weduwe van eenen gestorven meestere hetselve ambachte moigen blyven doen soe lange zy haer aen egheenen anderen, nyet vry wesende, herhuwelijckt en heeft.
20. Item als dair een meester sterfft, soe sall dieselve gehouden wesen den ambachte te geven een wassen karsse van zijnder uuytvaert oft daervoer seven stuvers eens.
21. Item oft gevyel datter eenighe waeren oft naemaels comen moechten, die inne een ander ambachte waeren ofte gingen, ende onder tdexele van dien ambachte wouden in schilderyen, beeldesnyders, gelaesmaeckers, borduerstickers oft legwerckers, ambachte doen, en sall hen tselver nyet mogen bevryen, mer indyen sy wercken willen, sullen int selver ambacht behoiren te commen.
22. Item sullen allen die meesteren van desen vijff ambachten voirseyt gelijck die andere ambachten ter kermisse ende op andere tyden ghouden wesen in die harnassche in die processie te gaen, ende dat opten peen van drie ponden payments, te deylen als boven.
23. Item van desen ambachten sullen allen jaer op sinte Lucasavont geset worden drie dekenen, ende als dese drie dekenen een jaer gedient sullen hebben, sal men elc jaer twee dekenen affsetten ende twee nieuwe dekenen daeraen, ende laten eenen ouden deken, welcke dekens alle jaer binnen een maendt naedat sy aff sullen wesen den ambacht wittighe rekeninge te doene, ende dat opten peen van drie Carolusgulden, als boven te deylen.
24. Item die drie oude dekens sullen den ambachte overgeven sess eerlijcke personen, om daeruyt te kies en twee nieuwe dekens, ende sal elck deken jaerlicx hebben tot eenen tabbaert drie Carolusgulden, ende die knecht twee Philippusgulden.
25. Item sal elck meester gehouden wesen jaerlicx sijn oncosten, daerop hy van den dekenen wordt geset, sonder becroon aen te leggen, ende hem eerlick ende hoesch onder sijn medevenniten te draegen, sonder dairtegen op eenige tierdaeghen oft in eenige andere vergaderinghe eenighen twist oft rebellicheyt te maicken, ende dat opten peen van drie Carolusgulden, te deylen als voir, ende noch dairenboven nae gelegentheyt van der saecken by den gemeynen ambachte gestrafft te worden, in desen nochtans den heer gereserveert sijn hoocheyt.

Ende omedat wy willen dat allen dese voirseyde poincten, ordinantien ende articulen in der manieren voirscreven vast ende stedich sullen blyven, soe hebben wy JAN VAN BRECHT, schouteth voirscreven, onsen segel, ende wy schepenen geswoiren, raedtslyden ende dekenen van den ambachten der voirscreven stadt van 's Hertogenbossche den zegel ad legata derselver stadt aen desen tegenwoirdigen letteren oft brieff doen hangen. Gegeven opten vijffsten dach der maendt van September int jaer ons Heeren duysent vijffhondert zess ende veertich.

ADDITIE 31 JANUARI 1618.

Opten lesten dach van Januario 1618 is mits consente ende gevolgh van jonker PHILIPSE VAN BRECHT, schouteth deser stadt van 's Hertogenbossche by den schepenen, geswoiren, raedtslieden ende dekenen van den ambachten geordonneert omme by forme van additie totte caerte van de schilders, beeldesnyders, gelaesmaeckers, borduerwerckers ende legwerckersambachte bygevueght te wordene, dat deghene die voirtaen int voirseyde ambacht begeeren sal meester ontfangen te worden, gehouden sal sijn in plaetse van negen Carolusgulden (als tot noch toe voor den incomen sijn betaelt) te betaelen achtien Carolusgulden, daarvan het een derdendeel sal wesen voir den heere, het tweede derdendeel voir dese stadt, ende het derde derde gedeelte tot prouffijt van den voirseyden ambachte, ende dit al

by provisie, totdat uyt redenen anders sal wesen geordonneert, blyvende voirts dandere pointen ende articulen der caerte in hen geheel. Toirconden dese by jonker PHILIPS VAN BRECHT, schouteth voirseyt, onderteeckent, ende was ondertekent: PHILIPPE DE BRECHT. Noch lager stont aldus: ter ordonnantie der voirseyde drye lederen der stadt van 's Hertogenbossche: W. VAN REYS.

Copie. Gemeente-archief te 's Hertogenbosch. Reg. Inv. A no. 471 fol. 208—212.

ORDONNANTIE VAN 16 NOVEMBER 1625.

Op heden den 16 Novembris 1625 zijn by de deekens van de schilders, glaesmakers, borduerwerckers, beeltsnyders mit advijs ende consent van het geheele ambacht geraempt, geordineert ende gesloten dese naebescreven articulen, ende dat tot profijt, welvaert ende conservatie van het voorseyde ambacht.

1. Item in den iersten: dat soo wie van den voorseyden ambacht wort geboden opt kerkhoff te comen, tsy by de deekens oft knecht van den ambacht, en niet en compareert na den lesten clockenslach van de ure daertoe gestelt binne de poorte van de Minnebroederskerckhoff, sal telcker reyse verbueren 1 st.
2. Item soo wie heel absent is ende compt soo wanneer de deekens uuyt de capittelkamer oft andere kamere daer de vergaderinghe geschiet sijn gescheyden, sal telcke reyse verbueren 3 st.
3. Item dat niemant van den voorseyden ambacht in de vergaderinghe van den ambacht oft byeen comen malcanderen en sal moghen injurieren oft oock te moghen vermanen van ennighe voorgaende questien oft verschillen die in voorgaende tyden tusschen malcanderen soude moghen opgereesen weesen, sonder oock malcanderen te moghen heyten lieghen, ende dat op de peene van 3 gul.
4. Item dat niemant van den voorseyden ambacht malcanderen in de vergaderinghe oft byeencomen en sal moghen slaen mit vuysten, stoelen, bancken oft anderssins, ende dat op peene van 6 gl.
5. Item dat alle meesters, soowel de deekens als andere meesters, sullen gehouden weesen alle jaer omtrent synte Luycasdach voor het voorseyde ambacht te gheven 6 st.
6. Item alsier iemant tsy meester, meestersvrouw oft weduwe compt te sterven ende beghen dat het ambacht mit het lijck gaet, sullen de vrienden oft erfgenamen van den afflivighen hen adresseren aen iemant van de deekens om het ambacht mit het lijck te doen bidden; dies sullen gehouden weesen de vrienden oft erfgenamen van den afflivighen den knecht voor synen loon te geven 3 st.
7. Item so wanneer iemant van den voorseyden ambacht compt te sterven, tsy meester, meestersvrouw of weduwe, sullen alle meesters van den knecht geinsinuweert weesende gehouden wesen mit het lijck ten grave te gaen, ende den dienst voleynt weesende mit die rauwighe lieden wederom nae het lijckhuys te gaen, ende soo wie hem absenteert ende niet in tijts compt dat hy mede offert sal verbueren 3 st.
8. Item woort geoorlooft den knecht van den voorseyden ambacht, het lijck begraven weesende tsy meester, meestersvrouw oft weduwe, ende den dienst voleynt weesende, te moghen nemen een wassekersse ende die te draghen ten huys van den outsten deeken, alwaer dat het ambacht niet mit het lijck en waer geboden.
9. Item den deeken sal den knecht van den voorseyden ambacht voor het brenghen van elcke kersse geven 1 st.
10. Item soo wanneer den knecht weete doet van kerckhoff te houden sal elcke reyse van de deeken voor synen loon hebben 3 st.
11. Item de deekens sullen gehouden weesen alle jaer omtrent een maent oft veerthien dagen voor synte Luycasdach om te gaen ende de bruecken van absenten, onraet ende gelt van de leerjonghens ende toecomende meesters op te haelen, ende soo wie dan niet en betaelt, sal hetselve moeten gheven den iersten kerckhoff, soo niet sal den naesten kerckhoff

- by de deeckens geleet moeten dobbel gheven, ende dat soo dicwils als hy niet en betaelt sal hebben ende kerckhoff by de deeckens woort geleet.
12. Item de deeckens sullen gehouden weesen alle jaer ontrent synte Luycasdach de kerssen te vercoopen, ende het gelt daeraff comende mit hetghene dat comen sal van de absenten die niet mit het lijck en gaen alsoock van de absenten die niet opt kerckhoff en compareren alsoock den onraet, als sy haere reeckeninghe doen, overleveren in handen van dengheenen, die daartoe van de deekens ende gemeyn ambacht sal worden gestelt om hetselve byeen bewaert te worden ter tijt ende wylen toe daer anders by het gemeyn ambacht aff sal worden gedisponeert, ende dat onder goede bewijs ende reeckeninghe.
 13. Item dat niemant opt kerckhoff oft mit het lijck te gaen by de deekens ofte knecht van den ambacht gcinsinuweert weesende, mit gheenderhande excusatie hem en sal moghen behelpen, tensy hy sieck ware oft ennich accident hadde dat hy niet uuyt en cost gaen oft uuyt deser stadt waere, alle welcke hiervan blyven geexcuseert.
 14. Item die deekens sullen gehouden weesen alle jaer na synte Lucas voor het gemeyn ambacht haere reekeninge te doen, ende voor elcken dach die sy sullen over laten gaen over de maent na synte Luycasdach ende haere reeckeninghe niet en doen, sal elcken deecken voor elcken dach de maent gepasseert sijnde verbueren 3 st.
 15. Item dat alle meesters gehouden sullen weesen ditselve te onderteekenen ende mitter daet te volbrengen, uuytgenomen offer ennighe meesterskynderen waeren ende voor datum deses voor meesters ontfangen sijn ende hetselve niet en costen volbrengen, sullen sijn geexcuseert.
 16. Item dat van nu voorts aen alle die voor meesters int voorseyde ambacht ontfangen sullen woorden, tsy vreemde oft meesterskynderen, al dese puncten ende articulen sullen achtervolghen alsof ze in onze principaele caerte stonden begrepen.

(Handteekeningen:) Jan Joris van Stroesboerch, schilder; Jasper Herbers; Ysebrant van Kessel; Guiliam Coeberch; Chrystoffel van Ancker; Bartolomeus Cornelissen; Joest Pauwelsz; Jan Cornelis de Moor; het merck van Heijman Aerts; Franscoys Pijnappel; Jan Ariens Stuck; Hendrik van Somarey; Jan Peters; Peter de Haen; Hans Goossens; Jan Roeloff Kievits; Antoni Jaspers; Baudewijn Surinx; bij mij Goessen Janssen; het merck van Aert(?); Ghijsbert Jans Roeloffs; Mathijes Heijms; Jan Antonijs Chot(?); Harmen Peters; Peter Jansen.

Origineel, papier. Handschriftenverzameling van het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant. Inv. no. 335.